

და მათი უმრავლესობა ქართულ რეალობაში უცხოურ ვალუტაშია ნომინირებული, უცხოური ვალუტის გაცვლითი კურსის ნეგატიურმა ცვლილებამ შეიძლება უარყოფითად იმოქმედოს კომერციული ბანკების მოგებაზე, კაპიტალზე, ლიკვიდობასა და გადახდისუნარიანობაზე.

19.4. სავალუტო რისკების მართვა და სავალუტო ოპერაციების აღრიცხვა

სავალუტო რისკის მინიმიზაციის მიზნით გამოიყენება ჰეჯირების სხვადასხვა ინსტრუმენტი. სავალუტო რისკის ჰეჯირების ძირითადი მიზანია, თავიდან იქნეს აცილებული გაცვლითი კურსის რყევებისგან გამონწეული გაურკვეველობა. სავალუტო რისკის ჰეჯირების საუკეთესო საშუალებაა „ბუნებრივი ჰეჯირება“, ანუ ბიზნესპროცესების ისეთი დაგეგმვა და წარმართვა, რომ კომპანიის ფულადი ნაკადების მოცულობა (შემოსავლები და ხარჯები) ვალუტების მიხედვით სრულად ან მაქსიმალურად სრულად შეესაბამებოდეს ერთმანეთს და ამგვარად – აცილებული ან მინიმუმამდე დაყვანილი სავალუტო რისკი.

მიუხედავად იმისა, რომ სავალუტო რისკების თავიდან ასაცილებლად კომერციული ბანკები იყენებენ ჰეჯირების ინსტრუმენტებს, მათ შორის განხილულ სავალუტო წარმოებულებს (დერივატივებს), იგი უაღრესად აქტუალურ საკითხად რჩება.

სავალუტო რისკების თავიდან აცილებისა და მათი უარყოფითი გავლენის მინიმიზაციის მიზნით საქართველოს კომერციულ ბანკებში მოქმედებს მსოფლიოში ცნობილი აპრობირებული, საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ დამტკიცებული „საერთო ღია სავალუტო პოზიციის ლიმიტის დადგენის, გაანგარიშებისა და დაცვის წესი“.

დოკუმენტის თანახმად, **სავალუტო პოზიცია** არის სხვაობა ბანკის უცხოური ვალუტით ფორმირებულ აქტივებსა და ვალდებულებებს შორის. მაგალითად, თუ კომერციულ ბანკს მოზიდული აქვს 50 მლნ აშშ დოლარის დეპოზიტები და სხვა ვალდებულები, ხოლო აქტივში განთავსებულია 55 ან 47 მლნ აშშ დოლარი, შესაბამისად, სავალუტო პოზიცია იქნება 5 (55-50) ან -3 (47-50) მლნ აშშ დოლარი. რა თქმა უნდა, კომერციულ ბანკს შეუძლია უზრუნველყოს ის, რომ აქტივშიც 50 მლნ აშშ დოლარის უცხოური ვალუტა ჰქონდეს, მაგრამ გარემოებებიდან გამომდინარე, იგი დროებით ყიდის „სხვისი“ უცხოური ვალუტის ნაწილს ან პირიქით, „სხვისი“ ლარით ყიდულობს დამატებით უცხოურ ვალუტას.

სავალუტო პოზიციის გაანგარიშებისას ბანკის აქტივებსა და ვალდებულებებში ჩაითვლება როგორც საბალანსო, ისე ბალანსგარეშე აქტივები და ვალდებულებები. ორივე ერთად იწოდება კრებისით სავალუტო პოზიციად. ბალანსგარეშე აქტივებსა და ვალდებულებებში შედის სავალუტო კონტრაქტები უცხოური ვალუტის ყიდვასა და გაყიდვაზე – სპოტური, ფიუჩერული, ფორვარდული და სვოპური კონტრაქტებით ნაკისრი ვალდებულებები და ოფციონებით გათვალისწინებული უფლება-ვალდებულებები თანხობრივი მოცულობებით.

სავალუტო პოზიცია შეიძლება იყოს დახურული ან ღია:

- **სავალუტო პოზიცია არის დახურული**, როდესაც უცხოური ვალუტის სახეობების მიხედვით ბანკის აქტივებისა და ვალდებულებების თანხობრივი მოცულობები ერთმანეთის ტოლია, როგორც ჩვენს მაგალითში 50-50 მლნ აშშ დოლარი ვალდებულებებსა და აქტივში;
- **სავალუტო პოზიცია არის ღია**, როდესაც უცხოური ვალუტის სახეობების მიხედვით ბანკის აქტივებისა და ვალდებულებების თანხობრივი მოცულობები არ ემთხვევა ერთმანეთს და ამ დროს გვაქვს ორი შემთხვევა:
 - **გრძელი ღია სავალუტო პოზიცია** – როდესაც ერთი და იმავე სახეობის უცხოური ვალუტით ბანკის აქტივები მეტია მის ვალდებულებებზე, როგორც ჩვენს მაგალითში 50 მლნ აშშ დოლარი ვალდებულებებში და 55 მლნ აშშ დოლარი – აქტივში, ანუ ბანკს 5 (55-50) მლნ აშშ დოლარით მეტი აქტივი აქვს, ვიდრე ვალდებულება;
 - **მოკლე ღია სავალუტო პოზიცია** – როდესაც ერთი და იმავე სახეობის უცხოური ვალუტით ბანკის აქტივები ნაკლებია მის ვალდებულებებზე, როგორც ჩვენს მაგალითში 50 მლნ აშშ დოლარი ვალდებულებებში და 47 მლნ აშშ დოლარი – აქტივში, ანუ ბანკს 3 (47-50) მლნ აშშ დოლარით ნაკლები აქტივი აქვს, ვიდრე ვალდებულება.

ნიშანდობლივია, რომ სავალუტო პოზიციის გაანგარიშება ხდება როგორც ზემოაღნიშნული წესით თითოეული ვალუტის მიხედვით ცალ-ცალკე, ისე საერთო ღია სავალუტო პოზიციის მიხედვითაც.

საერთო ღია სავალუტო პოზიცია არის ბანკის ყველა უცხოური ვალუტის მიხედვით გრძელი ღია სავალუტო პოზიციების ჯამსა და მოკლე ღია სავალუტო პოზიციების ჯამს შორის უდიდესი. ზემოაღნიშნული მაგალითის მსგავსად ხდება გრძელი და მოკლე ღია სავალუტო პოზიციების გაანგარიშება თითოეული ვალუტის მიხედვით (მაგალითად: ევრო, ფუნტი სტერლინგი და რუსული რუბლი). ამის შემდეგ ხდება ცალკე გრძელი ღია და ცალკე მოკლე ღია სავალუტო პოზიციების დაჯამება ოთხივე ვალუტის მიხედვით და მათ შორის უდიდესი ჩაითვლება საერთო ღია სავალუტო პოზიციად. ბუნებრივია, საერთო ღია სავალუტო პოზიცია იქნება ან დადებითი, ან უარყოფითი.

საქართველოს ეროვნული ბანკი კომერციული ბანკების მიერ განეული რისკიანი სავალუტო ოპერაციების შეზღუდვის მიზნით ადგენს სწორედ ღია სავალუტო პოზიციის ლიმიტებს. ლიმიტები დგინდება შემდეგი მიმართულებებით:

- თითოეული უცხოური ვალუტის როგორც საბალანსო, ისე კრებსითი სავალუტო პოზიციების მიხედვით – საზედამხედველო კაპიტალის 20%-ის ოდენობით;
- ბანკის საერთო ღია სავალუტო პოზიცია როგორც საბალანსო, ისე კრებსითი სავალუტო პოზიციების მიხედვით – საზედამხედველო კაპიტალის 20%-ის ოდენობით.

კომერციული ბანკის საზედამხედველო კაპიტალი გაიანგარიშება საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ დადგენილი წესით. ღია სავალუტო პოზიციაზე დადგენილი ლიმიტების დაცვის მიზნით კომერციულ ბანკებს ევალებათ ყოველდღიურად გაიანგარიშონ საბალანსო, ბალანსგარეშე და კრებსითი საერთო ღია სავალუტო პოზიციები და უზრუნველყონ დღის განმავლობაში დადგენილი ლიმიტების შენარჩუნება. საერთო ღია სავალუტო პოზიციის ლიმიტების

დარღვევის შემთხვევაში, ბანკი ვალდებულია დაუყოვნებლივ ან, უკიდურეს შემთხვევაში, საოპერაციო დღის ბოლომდე მის აღსადგენად განახორციელოს დამაბალანსებელი სავალუტო ოპერაციები.

საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ დადგენილია, რომ თითოეული კომერციული ბანკის მენეჯმენტმა უზრუნველყოს სავალუტო რისკის რეგულირება და მართვა ისეთი მექანიზმებით, როგორებიცაა:

- სავალუტო რისკების კონტროლის, სავალუტო პოლიტიკის, ლიმიტებისა და მონიტორინგის სისტემის შექმნა;
- სავალუტო ბაზრის ცვლილებებზე მენეჯმენტის ოპერატიული რეაგირების სისტემისა და ჰეჯირების სტრატეგიის შემუშავება;
- ანგარიშვალდებულებათა და პასუხისმგებლობათა გამიჯვნა სავალუტო რისკის მართვასთან დაკავშირებით გადანყვეტილებების მიღებისას;
- შესრულებულ გარიგებათა დროული დოკუმენტური ასახვა ბუღალტრულ დავთრებში და სავალუტო კონტრაქტების ანალიზი;
- თითოეული ფილიალისათვის ცალკეული უცხოური ვალუტის მიხედვით ღია სავალუტო პოზიციის ლიმიტების დადგენა და კონტროლი;
- შესაბამისი სამსახურების კვალიფიციური თანამშრომლებით დაკომპლექტება, რომლებიც უზრუნველყოფილი არიან სავალუტო ოპერაციების წარმოების სათანადო ნესებით, მათი უფლება-მოვალეობებით, საქმიანობის მიმართულებებითა და ანგარიშგების სახეობებით;
- სავალუტო ოპერაციების წარმოებასთან დაკავშირებული შიდა კონტროლის ნესებისა და ინსტრუქციების შემუშავება, რომლებიც უნდა მოიცავდეს უფლება-მოვალეობების გამიჯვნას სავალუტო ოპერაციების მწარმოებლებსა და საბუღალტრო აპარატს შორის;
- მთელი ამ პროცესის პერიოდული შემოწმება შიდა აუდიტის სამსახურის მეშვეობით.

გარდა ამისა, კომერციული ბანკები ვალდებული არიან იქონიონ სავალუტო რისკის მართვის ისეთი საინფორმაციო სისტემა, რომლის საშუალებითაც განხორციელდება მონიტორინგი როგორც გაცვლითი კურსის განაკვეთის ყოველდღიურ ცვლილებაზე, ისე, პერიოდულად და ბანკის ფინანსური მონაცემების სტრესტესტირება ბანკის მოგება-ზარალზე, კაპიტალსა და ლიკვიდობაზე სავალუტო კურსის ცვლილების ზეგავლენის დადგენის მიზნით.

კომერციული ბანკები ყოველდღიურად აწარმოებენ საერთო ღია სავალუტო პოზიციის გაანგარიშებას თითოეული უცხოური ვალუტის ჩრილში საერთო ღია სავალუტო პოზიციის ყოველდღიური ანგარიშგების სპეციალური ფორმის შესაბამისად და უგზავნიან მას ეროვნულ ბანკს. არსებობს ყოველთვიური, კონსოლიდირებული ანგარიშგების ფორმაც.

კომერციულ ბანკებში სავალუტო ოპერაციების ბუღალტრული აღრიცხვა ხორციელდება „საქართველოს საბანკო დაწესებულებებისათვის ბუღალტრული აღრიცხვის ანგარიშთა გეგმის და ანგარიშთა გეგმის გამოყენების ინსტრუქციის“ შესაბამისად, ხოლო უშუალოდ სავალუტო ოპერაციების აღრიცხვა წარმოებს საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ უცხოური ვალუტის მიმართ დაფიქსირებული გაცვლის ოფიციალური კურსის მიხედვით.

ანგარიშთა გეგმაში ჩადებულია პრინციპი, რომ ყველა აქტიური და პასიური ოპერაცია დაფიქსირდეს ცალ-ცალკე ეროვნულ და უცხოურ ვალუტაში.

ბანკების საოპერაციო დღის პროგრამული უზრუნველყოფა საშუალებას იძლევა მიღებულ იქნეს ბალანსი ყველა ცალკეული ვალუტის ჭრილში როგორც ნომინალით, ისე ლარში ეკვივალენტით, რომელიც მიღებულია იმ დღის ოფიციალური კურსით. სალარე ბალანსისა და უცხოური ვალუტების ბალანსების (ეკვივალენტით) კონსოლიდაციით მიიღება ნაერთი ბალანსი. ყოველ მომდევნო საბანკო დღეს ოფიციალური კურსის ცვლილების შედეგად სავალუტო ანგარიშებზე ნაშთები ეკვივალენტში იქნება მეტი ან ნაკლები, იმის მიხედვით, კურსი გაიზარდა თუ შემცირდა.

ამ ცვლილებების აღსარიცხავად ანგარიშთა გეგმა ითვალისწინებს ორ საბალანსო ანგარიშს: 2601 (სავალუტო პოზიციის კონტრაფასი) და 2611 (სავალუტო პოზიცია). ესენია ანგარიშები, რომელთა ნაშთი ყოველთვის ერთმანეთის ტოლია და მათი საშუალებით ხდება სავალუტო ოპერაციების მიხედვით წარმოქმნილი სავალუტო პოზიციის ნაშთების აღრიცხვა.

რაც შეეხება უცხოურ ვალუტაში მიღებულ შემოსავლებსა და ხარჯებს, მათი აღრიცხვისათვის გამოიყენება ოთხი ანგარიში:

- **6604. შემოსავლები უცხოურ ვალუტასთან დაკავშირებული ოპერაციების მიხედვით** – გამოიყენება უცხოური ვალუტის ყიდვა-გაყიდვიდან მიღებული შემოსავლების აღსარიცხავად;
- **8604. ხარჯები უცხოურ ვალუტასთან დაკავშირებული ოპერაციების მიხედვით** – გამოიყენება უცხოური ვალუტის ყიდვა-გაყიდვიდან მიღებული ზარალის აღსარიცხავად;
- **6621. შემოსავლები სავალუტო სახსრების გადაფასებიდან** – გამოიყენება სავალუტო პოზიციის გადაფასებიდან მიღებული შემოსავლების ასახვისათვის;
- **8621. ხარჯები სავალუტო სახსრების გადაფასებიდან** – გამოიყენება სავალუტო პოზიციის გადაფასებიდან მიღებული ზარალის ასახვისათვის.

საკონტროლო კითხვები:

1. რას ნიშნავს უცხოური ვალუტა და სავალუტო ოპერაციები?
2. რომლები მიეკუთვნება კომერციული ბანკების სავალუტო ოპერაციებს?
3. რა შეგიძლიათ თქვით სპეციალური ნებართვების მიღებაზე ბანკების მიერ სავალუტო ოპერაციების წარმოებისათვის?
4. როგორი იყო სავალუტო ოპერაციების წარმოებისათვის სპეციალური ნებართვის მინიჭების საკითხი ქართული ბანკებისათვის წარსულში და როგორია იგი დღეს?
5. ვის აქვს სავალუტო ოპერაციების წარმოების უფლება საქართველოში, გარდა კომერციული ბანკებისა?